DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-661-7-15

ОБОВ'ЯЗКОВА ЕВАКУАЦІЯ ДІТЕЙ У ПРИМУСОВИЙ СПОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ЧИ ВТРУЧАННЯ В СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ

Ковальова Олена Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
професор кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ,
вул. Успенська, буд. 1, м. Одеса, 65014, Україна

ВСТУП

Проведення евакуації населення із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони передбачено як один із заходів правового режиму воєнного стану[590]. Евакуація дітей є пріоритетом для держави, оскільки вони є найбільш вразливими в умовах воєнного стану. Діти, які проживають на територіях можливих або активних воєнних (бойових) дій, як правило, не приймають самостійно рішення щодо виїзду або залишення на небезпечних територіях, а погоджуються з рішенням дорослих членів родини з цього питання. Звісно, існують виключення, і діти з прифронтових районів іноді самі просять про евакуацію[591]. Загальна кількість дітей, які потребують евакуації з усіх прифронтових територій України, постійно змінюється через динаміку бойових дій, проте мова йде про тисячі дітей у різних областях України. Наприклад, за окремими даними офіційних осіб з червня 2025 року станом на початок січня 2026 року з прифронтових територій України евакуйовано у більш безпечні області більше 151 тисяч осіб, серед них майже 18,5 тисяч дітей[592].

[590] Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

[591] Діти з прифронтових районів іноді самі просять про евакуацію – Лубінець. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4144349-diti-z-prifrontovih-rajoniv-inodi-sami-prosat-pro-evakuaciu-lubinec.html

[592] Оголошено обов'язкову евакуацію дітей разом з батьками чи законними представниками із п'яти населених пунктів Запорізької області. URL: https://dp-reintegration.gov.ua/oholoshheno-obovyazkovu-evakuaciyu-dite/

Адаптація законодавства до умов воєнного стану під час повномасштабного вторгнення потребувала перегляду існуючих норм, в тому числі з питань евакуації населення. В 2023 році до Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій[593] було внесено положення, що відмова законних представників від обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії, не допускається. При цьому було передбачено, що така евакуація обов'язково реалізується у супроводі законних представників дитини або інших уповноважених ними осіб. Так, законні представники могли передати дитину іншим родичам, уповноваженому представнику органу опіки та піклування для забезпечення їх безпеки та виїзду дитини до місць розміщення у безпечних районах. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам. Так, в Міжвідомчих керівних принципах щодо дітей без супроводу і дітей, розлучених з сім'єю[594] зауважено, що дітей, наскільки це можливо, необхідно евакуювати з місця проживання разом з дорослими членами сім'ї. Водночас евакуація дітей без сімей має бути останнім заходом, здійснюватися лише після того, як було ретельно встановлено, що захист і допомога сім'ям не можуть бути надані на місці та евакуація всієї родини неможлива. Стандарти Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та Дитячий фонд ООН, розроблені для Югославії у 1992 році[595] також передбачають можливість проведення евакуації дітей без супроводу у випадку, якщо існує високий ризик втрати ними життя.

Втім якщо батьки відмовлялись їхати з дитиною, вивезти її без їхньої згоди було вкрай складно. Дієвого і негайного впливу на законних представників, які переховували дітей, відмовлялись відкривати двері, відмовлялись від евакуації дітей тощо, фахівці тривалий час не мали. Переважно батьки відповідно до п. 31 Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій підписували відмову від обов'язкової евакуації (Додаток 2)[596], в якій зазна-

[593] Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-п#Text

[594] Inter-Agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children. URL: https://migrationnetwork.un.org/resources/inter-agency-guiding-principles-unaccompanied-and-separated-children

[595] Evacuation of Children from Conflict Areas: Considerations and guidelines. URL: https://resourcecentre.savethechildren.net/document/evacuation-children-conflict-areas-considerations-and-guidelines

[596] Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-п#Text

чалось, зокрема що вони обізнані про обов'язок супроводжувати дитину (дітей) до приймального пункту евакуації та про передбачену відповідальність у разі відмови. Водночас діти залишались на небезпечній території, а фахівці переважно чекали на рішення суду для можливості потрапити в приміщення та вилучити дітей для евакуації дітей в примусовий спосіб.

Відсутність чіткого порядку і повноважень органів місцевої влади для проведення примусової евакуації дітей із зон воєнних (бойових) дій без супроводу законних представників або уповноважених ними осіб на законодавчому рівні ускладнювало захист дітей. З одного боку інститут евакуації дітей в примусовий спосіб є, а з іншого – механізм її реалізації у разі відмови законних представників здійснювати супровід дитини або уповноважити інших осіб на евакуацію дитини відсутній. На вирішення цієї проблеми був спрямований Закон України № 4779-IX від 10.02.2026 року[597], яким було передбачено появу інституту обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей без супроводу їх законних представників. Прийняття вищезазначеного закону викликало появу активних обговорень та критики в контексті можливого порушення прав батьків, яких примусово «розлучатимуть» з дітьми. Водночас під час цих обговорень експерти та громадськість звертали увагу на відсутність чітко визначеного механізму реалізації евакуації дітей в примусовий спосіб без супроводу законних представників та наводили інші аргументи. Згодом, у липні 2026 року була прийнята постанова Кабінету Міністрів України № 953[598], яка деталізувала порядок проведення обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб, в тому числі без супроводу законних представників, в залежності від території можливих або активних воєнних (бойових), а в серпні 2026 року – постанова Кабінету Міністрів України № 1023[599], яка деталізувала порядок проведення обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб та врегулювала питання створення та оснащення спеціалізованих евакуаційних груп.

Втім науковий дискурс з питань обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб не є достатньо розвиненим. Водночас нещодавні зміни

[597] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань проведення евакуації, розміщення та життєзабезпечення евакуйованого населення, забезпечення захисту дітей, які перебувають у населених пунктах, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій : Закон України № 4779-IX від 10.02.2026 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4779-20#Text

[598] Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 і від 20 серпня 2021 р. № 893 : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 2026 року № 953. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2026-п#Text

[599] Про внесення змін до Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2026 року № 1023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2026-п#n2

до законодавства, а також дискусії щодо балансу між батьківськими правами та обов'язком держави гарантувати право дитини на життя і безпеку в умовах воєнного стану потребують подальшого наукового осмислення, в тому числі з метою виявлення наявних проблемних питань та пошуку можливих шляхів їх вирішення. Разом із тим виникає питання, чи відповідає інститут примусової евакуації дітей принципу пропорційності втручання держави у сімейні відносини та якими мають бути межі такого втручання.

Отже, метою даного дослідження є визначення правової природи обов'язкової евакуації дітей у примусовий спосіб, аналіз адміністративно-правового механізму її реалізації та вироблення пропозицій щодо удосконалення законодавства і правозастосовної практики.

1 Теоретико-правові засади обов'язкової евакуації дітей у примусовий спосіб

Евакуація населення – це організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю. Залежно від особливостей надзвичайної ситуації виокремлюють такі види евакуації: 1) обов'язкова; 2) загальна або часткова; 3) тимчасова або безповоротна[600]. У разі загрози виникнення або виникнення воєнних (бойових) дій проводиться саме обов'язкова евакуація. Вона проводиться із населених пунктів, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій, які включені до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 28 лютого 2025 року № 376[601].

Згідно з абз. 10 ч. 6 ст. 33 Кодексу цивільного захисту населення обов'язкова евакуація може бути загальною і частковою для окремих категорій населення, які за віком чи станом здоров'я не здатні самостійно вжити заходів щодо збереження свого життя або здоров'я, у тому числі дітей. Отже, головна мета обов'язкової евакуації дітей – збереження їх життя та здоров'я, що свідчить, що даний захід є перш за все адміністративно-запобіжним і спрямований на виконання державою свого

[600] Кодекс цивільного захисту населення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#n416

[601] Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28 лютого 2025 року № 376. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#n16

позитивного зобов'язання щодо захисту дітей, які перебувають у населених пунктах, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій. Цей обов'язок закріплений зокрема в ст. 30-1 Закону України «Про охорону дитинства».

Втім, у разі відмови батьків від евакуації дітей обов'язкова евакуація дітей може набувати ознак заходу адміністративного примусу. Спочатку вичерпуються всі засоби переконання: інформування, письмові попередження населенню про необхідність залишити небезпечну зону. Лише після відмови від евакуації може застосовуватися примус. Інститут обов'язкової евакуації дітей у примусовий спосіб має за мету сприяти усуненню ризиків для їх життя та здоров'я та забезпечення безпечних умов їх життя у випадках, коли їх законні представники відмовляються від евакуації. Разом із тим застосування цього інституту закономірно породжує дискусію щодо допустимих меж державного втручання у сферу сімейної автономії, а також щодо відповідності такого втручання принципу пропорційності. Евакуація дітей з зони бойових дій, без згоди їх батьків – це фактично втручання в права людини. У цілому міжнародні стандарти допускають таке втручання, але це втручання має бути законним, виправданим (необхідним), мати легітимну мету і бути пропорційним.

Принцип законності означає, що застосування примусової евакуації дітей можливе виключно на підставі закону, компетентними органами та із дотриманням встановленої процедури. Будь-яке відхилення від законодавчо визначеного порядку створює ризики свавільного втручання держави у сімейне життя та порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Крім того, в усіх рішеннях, що стосуються дітей, їхні найкращі інтереси повинні бути першочерговими. Визначаючи найкращі інтереси дитини в конкретній справі, необхідно враховувати такі міркування: по-перше, в найкращих інтересах дитини зберегти її зв'язки з родиною, за винятком випадків, коли сім'я виявилася особливо непридатною; по-друге, в найкращих інтересах дитини забезпечення її розвитку у безпечному та надійному середовищі. В контексті евакуації принцип забезпечення найкращих інтересів дитини означає зокрема, що при вирішенні питання щодо евакуації пріоритет має надаватися не бажанню законних представників залишитися на небезпечній території, а реальній оцінці ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини. Дійсно, стаття 8 Європейської конвенції з прав людини[602] (далі – Конвенція) гарантує

[602] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

кожному право на повагу до приватного і сімейного життя. Держава не має права безпідставно втручатися в цю сферу життя людини. Загалом, у питаннях сімейного права, стаття 8 Конвенції вимагає, щоб національні органи забезпечували *справедливий баланс між інтересами дитини та батьків, надаючи особливого значення найкращим інтересам дитини*, які, залежно від їх природи та серйозності, можуть переважати над інтересами батьків (див. огляд загальних принципів у справі Abdi Ibrahim v. Norway[603] [ВП], 2021, §145). З однієї сторони ЄСПЛ наголошує, що під час оцінки того, що відповідає найкращим інтересам дитини, необхідно достатньою мірою зважувати потенційні негативні довгострокові наслідки втрати контакту з батьками та позитивний обов'язок вживати заходів для сприяння возз'єднанню сім'ї якомога швидше, наскільки це можливо (Jansen v. Norway, 2018, §104[604]). Дійсно, сімейні зв'язки можуть бути розірвані лише за дуже виняткових обставин. Водночас батьки не мають права наполягати на збереженні таких зв'язків, якщо це може зашкодити здоров'ю та розвитку дитини (Neulinger and Shuruk v. Switzerland §§135–136[605], R. and H. v. the United Kingdom §§73–74[606]). Як ми з'ясували вище, знаходження на території можливих або активних воєнних (бойових) дій дійсно може зашкодити здоров'ю та розвитку дитини, що підтверджує обґрунтованість втручання держави. Так, відповідно до пункту 1 статті 2 Конвенції, держава зобов'язана вживати заходи по забезпеченню безпеки життя тих осіб, які знаходяться під її юрисдикцією. У справі "Varnava and Others v. Turkey"[607] ЄСПЛ підкреслив, що у зоні міжнародного конфлікту Договірні Держави зобов'язані захищати життя тих, хто не приймає чи більше не приймає участі в бойових діях. При цьому тлумачення статті 15 Конвенції дозволяє дійти висновку, що під час війни Держава може відступити від зобов'язань передбачених статтею 8 Конвенції, але має вживати заходи по забезпеченню безпеки життя осіб, які знаходяться під її юрисдикцією. Іншими словами, за наявності реальної та серйозної загрози життю чи здоров'ю дитини позитивні

[603] Abdi Ibrahim v. Norway. Application no. 15379/16. 10 December 2021. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-214433%22]}

[604] Jansen v. Norway. Application no. 2822/16. 6 September 2018. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-185495%22]}

[605] Neulinger and Shuruk v. Switzerland. Application no. 41615/07. 6 July 2010. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2241615/07%22],%22itemid%22:[%22001-99817%22]}

[606] R. and H. v. the United Kingdom. Application no. 35348/06. 31 May 2011. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2235348/06%22],%22itemid%22:[%22001-104972%22]}

[607] Varnava and Others v. Turkey. Applications no. 16064/90 and others. 18 September 2009. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-94162%22]}

зобов'язання держави можуть виправдовувати тимчасове та пропорційне обмеження сімейних зв'язків. Крім того, варто зазначити, що якщо відмова батьків від обов'язкової евакуації дітей супроводжується активним спротивом, який може бути розцінений як домашнє насильство (ізоляція дитини, відібрання документів, позбавлення одягу, ненадання допомоги тощо), позиція ЄСПЛ щодо цієї категорії справ є чіткою – права кривдників не можуть переважати над правами постраждалих осіб (Opuz проти Туреччини §147[608] та ін.). Таким чином, у конкретних обставинах, коли збереження сімейного контакту створює реальну загрозу життю або здоров'ю дитини, позитивні зобов'язання держави щодо захисту дитини можуть виправдовувати тимчасове обмеження сімейних зв'язків.

Практика ЄСПЛ виходить із того, що втручання держави у право на повагу до сімейного життя є сумісним зі статтею 8 Конвенції лише за умови, якщо воно: передбачене законом; переслідує легітимну мету; є необхідним у демократичному суспільстві; є пропорційним поставленій меті. Застосування цього тесту до інституту обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб, дає змогу констатувати, що цей інститут є допустимим засобом втручання, оскільки:

– відповідає критерію законності, адже передбачений законом. Крім того, рішення про обов'язкову евакуацію населення приймається щодо територій, проживання на яких може становити загрозу для життя та здоров'я дитини, небезпечні умови для її життя та розвитку, перелік яких визначається на нормативно-правовому рівні;

– переслідує легітимну мету – захист життя та здоров'я дітей;

– є необхідним у демократичному суспільстві, оскільки дозволяє виконати позитивне зобов'язання держави щодо захисту дітей у випадках, коли їх законні представники не виконують свої обов'язки та щодо тих дітей, які проживають на територіях з високим ступенем ризику для життя та здоров'я дитини;

– є пропорційним поставленій меті, оскільки передбачає можливість евакуації дитини перш за все у супроводі батьків (одного з батьків) або за їх згодою у супроводі інших осіб, і тільки у разі їх відмови, ставить право на життя та здоров'я дитини в пріоритет щодо збереження сімейних стосунків із забезпеченням подальшої можливості їх поновлення. Тобто шкода від втручання у сімейне життя не є надмірною порівняно з небезпекою, від якої держава захищає дитину. Крім того, законодавець передбачив окремі порядки для території можливих та активних воєнних

[608] Opuz v. Turkey. Application no. 33401/02. 9 June 2009. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2233401/02%22],%22itemid%22:[%22001-92945%22]}

(бойових) дій, тобто чим вищий і більш безпосередній рівень загрози життю та здоров'ю дитини, тим вищою може бути допустима інтенсивність державного втручання у сімейне життя.

Випадки відмови батьків та інших законних представників дитини від обов'язкової евакуації, а також факти переховування таких дітей для унеможливлення їхньої евакуації, відмова відчиняти двері фахівцям тощо є непоодинокими і фактично можуть свідчити про невиконання батьківських обов'язків. Дійсно, з одного боку батьки мають право на контакт з дітьми, а діти – право на виховання в сім'ї. Водночас, згідно із ч. 2 ст. 150 Сімейного кодексу України батьки зобов'язані піклуватися про *здоров'я та безпечні умови життя дитини*, її фізичний, духовний та моральний розвиток[609]. До речі, обов'язки батьків були доповнені піклуванням про безпечні умови життя дитини саме під час воєнного стану. Без цих змін фактичне притягнення батьків до відповідальності за невиконання батьківських обов'язків у разі їх відмови від обов'язкової евакуації дітей було ускладнене, не зважаючи на підписання ними відмови з відповідним попередженням.

Якщо батьки не евакуюють дитину, вони дійсно можуть порушувати свій обов'язок щодо забезпечення її безпеки. Втім не кожне таке порушення автоматично є протиправним. Так, незабезпечення законними представниками евакуації дитини може бути наслідком об'єктивної неможливості, зокрема відсутності транспорту; окупації населеного пункту; активних бойових дій, що унеможливлюють евакуацію тощо. В такому разі навряд чи можна вести мову про вину законних представників та наявність складу невиконання батьківських обов'язків.

Втім, якщо законні представники дитини за умови наявності можливості та ба більше пропозиції органів влади допомогти з евакуацією дитини аргументують свою відмову від евакуації помилковим оцінюванням ризиків[610], на кшталт «не хочу залишати будинок», «ми нікому не потрібні в іншому місці», «немає інформації щодо конкретних умов переселення, облаштування та проживання в безпечному місці», острах мобілізації тощо, такі обставини можуть свідчити про наявність ознак невиконання батьківських обов'язків. Варто зазначити, що питання невиконання батьківських обов'язків у разі відмови від обов'язкової евакуації дитини стосується не лише піклування про безпечне життя дитини,

[609] Сімейний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n713

[610] Помилковим оцінюванням ризиків слід вважати ситуацію, коли законні представники, маючи реальну можливість евакуювати дитину та усвідомлюючи існування офіційного рішення про обов'язкову евакуацію, без достатніх об'єктивних підстав ігнорують реальний рівень небезпеки для життя та здоров'я дитини.

а також інших обов'язків дитини. Так, батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти (ч. 3 ст. 150 Сімейного кодексу України), що звісно в умовах проживання в зоні можливих, а тим паче активних воєнних (бойових) дій, практично неможливо забезпечити. Держава має не лише право, а й обов'язок втрутитись з метою забезпечення найкращих інтересів дитини. Втім, відмова законного представника від евакуації дитини сама по собі не може розглядатися як безумовний доказ невиконання батьківських обов'язків. Правова оцінка такої поведінки має здійснюватися з урахуванням реальної доступності евакуації, характеру та рівня загрози, поінформованості законного представника, наданої державою допомоги, можливості забезпечення безпеки дитини іншим способом, а також причин, з яких особа відмовляється від евакуації.

Окремим випадком є активне перешкоджання евакуації дитини законними представниками, яке за наявності додаткових обставин може свідчити про ознаки жорстокого поводження з дитиною. Наприклад, якщо батьки навмисно ізолюють дитину, яка має бажання евакуюватись, позбавляють її одягу або документів, це може свідчити про умисне вчинення ними домашнього насильства щодо такої дитини, яке є проявом жорстокого поводження з нею. В таких випадках держава має застосовувати адміністративно-правовий примус усупереч волі батьків, якщо це необхідно для забезпечення найкращих інтересів дитини. Такий обов'язок держави закріплено зокрема у ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства»[611] та Порядку забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження[612]. Слід згадати, що насильство та жорстоке поводження з дитиною є самостійною підставою для захисного втручання держави, навіть без контексту обов'язкової евакуації в примусовий спосіб. Крім того, досліджуючи конфлікт волі законного представника та волі дитини щодо евакуації, слід пам'ятати про такий принцип правосуддя, дружнього до дитини, як принцип участі, який передбачає врахування думки дитини, якщо це не суперечить її найкращим інтересам.

Варто наголосити, що право батьків на виховання дитини не є абсолютним і може бути обмежене державою у випадках, коли поведінка

[611] Про охорону дитинства : Закон України № 2402-III від 26.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

[612] Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 585. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-п#Text

законних представників створює реальну загрозу життю чи здоров'ю дитини. Більш того, невиконання батьківських обов'язків, а також жорстоке поводження з дитиною, зокрема домашнє насильство, можуть бути підставами для позбавлення батьків батьківських прав і безумовно передбачають втручання органів влади у сімейні відносини з метою захисту найкращих інтересів дитини.

Отже, незабезпечення батьками евакуації дітей із зони можливих або активних воєнних (бойових) дій можна представити як модель диференціації адміністративно-правових наслідків відмови законних представників від евакуації дитини.

Причини залишення батьками дитини в зоні можливих або активних воєнних (бойових дій)	**Наявність протиправності в діяннях законних представників**	**Обґрунтованість втручання органів влади у сімейні відносини**	**Вид втручання органів влади**
об'єктивна неможливість	відсутня	так	надання допомоги з евакуацією
помилкове оцінювання ризиків	відсутня/наявна	так	посилена роз'яснювальна робота / обов'язкова евакуація дітей в примусовий спосіб та притягнення до відповідальності за невиконання батьківських обов'язків
активне перешкоджання за відсутності бажання дитини евакуюватися	наявна	так	обов'язкова евакуація дітей в примусовий спосіб та притягнення до відповідальності за невиконання батьківських обов'язків і перешкоджання законній діяльності органів влади
активне перешкоджання за наявності бажання дитини евакуюватися	наявна	так	обов'язкова евакуація дітей в примусовий спосіб та притягнення до відповідальності за жорстоке поводження з дитиною і перешкоджання законній діяльності органів влади

Таким чином, обов'язкову евакуацію дітей у примусовий спосіб слід розглядати не як безумовне втручання держави у сферу сімейної автономії, а як спеціальний адміністративно-правовий механізм реалізації позитивного обов'язку держави щодо захисту життя і здоров'я дітей. Межі допустимості такого втручання визначаються принципами законності, пропорційності та забезпечення найкращих інтересів дитини. Обов'язкова евакуація дітей у примусовий спосіб має подвійну правову природу. З одного боку, вона є адміністративно-запобіжним заходом, спрямованим на усунення безпосередньої загрози життю та здоров'ю дитини. З іншого боку, зокрема у випадках свідомого перешкоджання її проведенню законними представниками, вона набуває ознак заходу адміністративного примусу.

2 Адміністративно-правовий механізм обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб та напрями його удосконалення

Правовою основою проведення евакуаційних заходів є Кодекс цивільного захисту України[613] та постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 року № 841[614]. Питання евакуації дітей врегульовано також окремими положеннями Закону України «Про охорону дитинства»[615] та постанови Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866[616].

Так, з метою захисту дітей, які перебувають у населених пунктах, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій, обласні, Київська міська держадміністрації (військові адміністрації у разі їх утворення) за письмовою пропозицією військового командування на відповідній території протягом двох днів з дня отримання пропозиції можуть прийняти рішення про проведення обов'язкової евакуації у примусовий спосіб дітей (абз.13 ч. 6 ст. 33 Кодексу цивільного захисту населення, абз.7 п. 3 Порядку проведення евакуації у разі загрози

[613] Кодекс цивільного захисту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text

[614] Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-п#Text

[615] Про охорону дитинства : Закон України № 2402-III від 26.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

[616] Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text

виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій). Таке рішення має містити інформацію про: строки проведення евакуації; збірні пункти евакуації, проміжні пункти евакуації, транзитні центри та приймальні пункти евакуації (у разі їх залучення до проведення евакуації); органи з евакуації, їх територіальні підрозділи, які залучаються до проведення евакуації; контактні дані уповноважених осіб приймальних пунктів евакуації, транзитних центрів (у разі їх залучення до проведення евакуації). Координаційний штаб з проведення евакуаційних заходів та ефективного реагування на масове переміщення населення (далі – Координаційний штаб) погоджує таке рішення протягом двох днів з дня його прийняття. Також Координаційний штаб за заявкою держадміністрацій визначає місця для тимчасового розміщення евакуйованих дітей, їх батьків, інших членів сім'ї, родичів, інших законних представників або інших осіб, до яких дитина влаштована.

Початковий етап (прийняття рішення та визначення місця для тимчасового розміщення) є уніфікованим. Втім подальший механізм обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб у безпечні райони є варіативним і залежить зокрема від згоди батьків (законних представників) дитини:

1) *за згодою* батьків або законних представників на евакуацію дитини:

– в супроводі батьків (одного з батьків), іншого члена сім'ї, родича (баби, діда, повнолітніх братів, сестер, вітчима, мачухи), інших законних представників дитини;

– без супроводу батьків (одного з батьків), іншого члена сім'ї, родича (баби, діда, повнолітніх братів, сестер, вітчима, мачухи), інших законних представників дитини чи з іншими особами;

2) *у разі відмови* батьків або законних представників від обов'язкової евакуації дитини. В такому разі проводиться обов'язкова евакуація дитини у примусовий спосіб без супроводу таких осіб шляхом її відібрання без позбавлення батьківських прав у зв'язку із наявністю обставин, що загрожують життю та здоров'ю дитини. Така відмова фіксується уповноваженим поліцейським за допомогою технічних приладів та засобів, що мають функції відеозапису. В такому разі дитина доставляється до місця тимчасового розміщення, визначеного Координаційним штабом, та передається органам опіки і піклування для подальшої передачі другому з батьків або іншому законному представнику дитини, які проживають на безпечній території, або вжиття інших заходів, передбачених законодавством.

Також варіативність адміністративно-правового механізму обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб залежить від віднесення населеного пункту, з якого здійснюється евакуація, до території можливих або

активних воєнних (бойових) дій. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії затверджено наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 28 лютого 2025 року № 376[617]. В цей перелік регулярно вносяться зміни та доповнення. Так, обов'язкову евакуацію дітей в примусовий спосіб з території *можливих воєнних (бойових) дій* здійснює представник органу опіки та піклування, що виконує свої повноваження за місцем проведення примусової евакуації, із залученням відповідного органу або підрозділу Національної поліції України. В такому разі орган (підрозділ) Національної поліції України залучається для забезпечення публічної безпеки і порядку. Законний представник або уповноважена особа мають право подати представнику органу опіки та піклування письмову згоду в довільній формі про евакуацію дитини без їх супроводу або в супроводі іншої особи. У разі відмови законного представника або уповноваженої особи супроводжувати дитину представник органу опіки та піклування, який здійснює евакуацію, зобов'язаний повідомити таким особам підстави проведення обов'язкової евакуації дитини у примусовий спосіб та вручити інформаційну пам'ятку за формою згідно з додатком 17 до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини[618]. Далі посадовою особою органу опіки та піклування у чотирьох примірниках складається акт про факт обов'язкової евакуації дитини у примусовий спосіб за формою згідно з додатком 18 до зазначеного Порядку, в якому зазначається інформація про можливі варіанти подальшого тимчасового влаштування евакуйованої дитини. Цей акт складається та підписується представниками органу опіки та піклування за місцем проведення евакуації; представниками закладу тимчасового розміщення дитини, поліцейським, законним представником або уповноваженою особою.

Що стосується території *активних воєнних (бойових) дій*, то обов'язкова евакуація в примусовий спосіб дітей здійснюється поліцейськими, уповноваженими рішенням керівника відповідного органу або підрозділу Національної поліції України (спеціалізовані евакуаційні групи). Їх утворення та оснащення здійснюється за рішенням керівників відповідних органів, а залучення до евакуаційних заходів – на підставі рішень (розпоряджень) відповідних центральних і місцевих органів виконавчої

[617] Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28 лютого 2025 року № 376. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#n16

[618] Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#n15

влади, відповідальних за їх проведення. За потреби такі групи оснащуються броньованими транспортними засобами підвищеної прохідності, засобами радіоелектронної розвідки та боротьби для захисту від безпілотних засобів ураження, а їх екіпажі – стрілецькою зброєю та/або засобами протиповітряної оборони для протидії безпілотним літальним апаратам. До прикладу, в Донецькій області було започатковано проєкт «Білий Янгол», спрямований на евакуацію людей із небезпечних територій. До складу цих екіпажів входять поліцейський, медик та рятувальник. Учасники евакуаційних екіпажів отримали необхідне для несення служби обладнання: броньований транспорт, сучасні медичні набори, засоби зв'язку, дитячі бронежилети для трьох вікових категорій[619]. У разі відмови законного представника або уповноваженої особи супроводжувати дитину поліцейський, який здійснює евакуацію, зобов'язаний повідомити таким особам підстави проведення обов'язкової евакуації дитини в примусовий спосіб та вручити пам'ятку. Евакуйована дитина з території активних воєнних (бойових) дій доставляється поліцейським до закладу тимчасового розміщення дитини та передається представнику органу опіки та піклування. Вже у закладі тимчасового розміщення дитини представником органу опіки та піклування за місцем тимчасового розміщення дитини у трьох примірниках складається акт про факт обов'язкової евакуації дитини у примусовий спосіб, який підписується поліцейським, який доставив дитину, представниками органу опіки та піклування за місцем тимчасового розміщення дитини та закладу тимчасового розміщення дитини.

У разі обов'язкової евакуації в примусовий спосіб як з території активних, так і можливих воєнних (бойових) дій, факт відмови батьків або інших законних представників дитини від супроводу фіксується поліцейським за допомогою технічних приладів та засобів, що мають функції відеозапису. Служба у справах дітей, що виконує свої повноваження за місцем проведення примусової евакуації, протягом трьох діб з дня здійснення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дитини надсилає запит до відповідного органу або підрозділу Національної поліції щодо отримання такого відеозапису для долучення його до особової справи дитини.

Евакуйована дитина доставляється до закладу тимчасового розміщення дитини. У цьому закладі проводиться:

– оцінювання потреб евакуйованої дитини;

[619] Евакуаційні групи «Білий Янгол» запрацювали на всій лінії бойових дій Донеччини. URL: https://dn.gov.ua/news/evakuacijni-grupi-bilij-yangol-zapracyuvali-na-vsij-liniyi-bojovih-dij-donechchini

– обстеження стану її здоров'я;

– надання необхідної медичної допомоги в стаціонарних умовах (у разі потреби);

– вживаються заходи щодо:

• задоволення першочергових потреб дитини;
• надання сім'ї дитини соціальної послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, за місцем тимчасового розміщення дитини;
• повернення евакуйованої дитини до її батьків або інших законних представників.

Безпосереднє ведення справ і координацію діяльності стосовно захисту прав дітей, евакуйованих у примусовий спосіб із населених пунктів, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій без супроводу батьків (одного з батьків), іншого члена сім'ї, родича (баби, діда, повнолітніх братів, сестер, вітчима, мачухи), інших законних представників дитини здійснюють місцеві служби у справах дітей. Єдина відмінність механізму в цьому питанні між територією можливих та активних воєнних (бойових) дій стосується того, що обласна та місцева служби у справах дітей, юрисдикція яких поширюється на територію активних воєнних (бойових) дій, з якої здійснено евакуацію дитини, мають бути релоковані у безпечні райони. В цілому адміністративно-правовий механізм передбачає, що орган опіки та піклування через службу у справах дітей за місцем тимчасового розміщення евакуйованої дитини протягом однієї доби з дня її прибуття до закладу тимчасового розміщення інформує про таку дитину:

– службу у справах дітей облдержадміністрації (військової адміністрації) за місцем тимчасового розміщення дитини;

– службу у справах дітей обласної держадміністрації (військової адміністрації), юрисдикція якої поширюється на територію, з якої здійснено евакуацію дитини, якій передає акт про факт обов'язкової евакуації дитини у примусовій спосіб. В свою чергу ця служба у справах дітей протягом однієї доби за допомогою засобів електронних комунікацій інформує службу у справах дітей, що виконує свої повноваження за місцем проведення примусової евакуації, про прибуття дитини до закладу тимчасового розміщення і передає їй акт про факт обов'язкової евакуації дитини у примусовий спосіб. Орган опіки та піклування за місцем проведення евакуації вживає заходів щодо відібрання дитини без позбавлення батьківських прав відповідно до ч. 2 ст. 170 Сімейного кодексу України, а місцева служба у справах дітей реєструє повідомлення про евакуйовану

дитину в журналі обліку повідомлень про дітей, які залишились без батьківського піклування, вживає заходів щодо тимчасового влаштування дитини та повідомляє про вжиті заходи законному представнику дитини у доступний спосіб (за можливості).

Орган опіки та піклування через службу у справах дітей, що виконує свої повноваження за місцем тимчасового розміщення евакуйованої дитини, протягом одного робочого дня інформує Державну службу у справах дітей про евакуйовану дитину та разом із органами опіки та піклування за місцем проведення примусової евакуації вживають заходів щодо:

– передачі дитини другому з батьків, іншому законному представнику,

– її тимчасового влаштування до сім'ї родичів, знайомих, які проживають в безпечних районах;

– її тимчасового влаштування до сім'ї патронатного вихователя, до прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу або до закладу соціального захисту дітей (лише у разі неможливості влаштування дитини у безпечному районі до сім'ї родичів, знайомих).

Крім того, служба у справах дітей, що виконує свої повноваження за місцем проведення примусової евакуації, зобов'язана повідомити у доступний спосіб законному представнику або уповноваженій особі, службі у справах дітей облдержадміністрації (військової адміністрації), юрисдикція якої поширюється на територію, з якої здійснено евакуацію дитини та яка релокована у безпечні райони, Державній службі у справах дітей про влаштування дитини (адресу місця її перебування та контактні дані особи, яка здійснює догляд і виховання дитини, або керівника закладу, до якого влаштовано / зараховано дитину на цілодобове перебування).

Важливо, що відібрання дитини від батьків проводиться без позбавлення їх батьківських прав. Батьки або інші законні представники дитини мають право протягом шести місяців з дня відібрання дитини (складення акта про факт обов'язкової евакуації дитини у примусовий спосіб) звернутися до органу опіки та піклування (служби у справах дітей, що виконує свої повноваження за місцем проведення примусової евакуації) з клопотанням про повернення дитини. При цьому обов'язковою умовою є надання ними документів, що підтверджують їх місце проживання на території, яка не належить до територій активних бойових дій та/або тимчасово окупованих. В такому разі вирішується питання про повернення їм дитини. Механізм такого повернення є загальним та врегульований Порядком провадження органами опіки та піклування діяльності,

пов'язаної із захистом прав дитини[620]. У разі якщо батьки або інші законні представники дитини не скористалися своїм правом, орган опіки та піклування звертається до суду з позовом про позбавлення їх батьківських прав у порядку, встановленому законодавством.

Отже, умовний покроковий алгоритм обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб містить такі кроки: виявлення дитини на території можливих або активних воєнних (бойових) дій; встановлення законного представника дитини; пропозиція добровільної евакуації; документування відмови; оцінка причин відмови та визначення виду втручання; евакуація; документування передачі дитини; тимчасове влаштування дитини та оцінка її потреб; сприяння з'єднанню дитини з сім'єю або вирішення питання про позбавлення батьківських прав.

Ключові виклики, пов'язані з обов'язковою евакуацією дітей в примусовий спосіб, можна умовно об'єднати в дві категорії:

1) *правового характеру*, тобто такі, що стосуються недосконалості чинного законодавства, зокрема: відсутність положень щодо механізму подальшого контролю за родиною у разі повернення евакуйованої дитини батькам (законним представникам), зокрема з метою запобігання їх поверненню з дитиною на територію можливих або активних воєнних (бойових) дій; неврегульованим на законодавчому рівні залишається питання законного представництва протягом шести місяців евакуйованих в примусовий спосіб дітей без позбавлення їх батьків або інших законних представників батьківських прав, що може впливати на реалізацію прав евакуйованої дитини; неврегульований порядок дій у разі, якщо суд відмовить у позбавленні батьківських прав тощо.

2) *організаційного характеру*, тобто такі, що стосуються реалізації повноважень суб'єктами, залученими до здійснення обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб. Зокрема: фізичне переховування дітей батьками (законними представниками); неможливість здійснення відеофіксації відмови законних представників дитини через технічні несправності; недостатній рівень соціально-правових гарантій для ВПО; відсутність місць для тимчасового влаштування дітей тощо.

Відповідно, можливо виокремити правовий та організаційний напрями їх подолання. Щодо *правового напряму* доцільно звернути увагу на таке:

– передбачити на нормативно-правовому рівні механізм контролю для убезпечення виїзду повернутих батькам раніше евакуйованих дітей

[620] Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#n15

до місця попереднього проживання (до вилучення відповідної території із переліку територій можливих та активних воєнних (бойових) дій);

– передбачити в Сімейному кодексі України, що у разі обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб без позбавлення їх батьків (інших законних представників) батьківських прав, повноваження законного представника дитини тимчасово (на строк відведений для звернення з клопотанням щодо повернення дитини) виконують особи або керівники закладів, до яких влаштована дитина;

– врегулювати порядок подальших дій у разі, якщо суд відмовить у позбавленні батьківських прав за позовом органу опіки і піклування (у випадку, коли батьки не скористувались протягом 6 місяців своїм правом на повернення дитини).

В межах *організаційного напряму* доцільно вести мову про таке:

– у разі відсутності дітей з сім'єю за місцем проживання, доцільно перевірити місцеві укриття, підвальні та полупідвальні приміщення, де люди можуть ховатися від обстрілів, а також опитати сусідів щодо наявної у них інформації про місце перебування дітей;

– у разі переконання батьків або законних представників на евакуацію із зони можливих бойових дій, слід надати їм достатньо часу на збір необхідних речей та проінструктувати щодо допустимого обсягу особистих речей, обов'язкового взяття перш за все наявних документів та інших цінних речей[621];

– розвивати систему підтримки внутрішньо переміщених осіб та інформувати батьків (законних представників) щодо їх прав та можливостей у разі переміщення;

– посилення роз'яснювальної роботи серед населення, яке проживає на територіях, щодо яких прийнято рішення стосовно евакуації в примусовий спосіб. За можливості доцільно залучати до обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб із зони можливих воєнних (бойових) дій психологів та/або організовувати проведення обов'язкової підготовки з питань ефективної комунікації для представників органів опіки та піклування і поліцейських, які залучаються до евакуації.

Звісно, зазначений перелік викликів та можливих шляхів їх вирішення не є вичерпним, наведений переважно з метою започаткування наукової дискусії з цих питань та потребує подальшого наукового дослідження.

[621] Ковальова О. В. Роль поліцейських у здійсненні евакуації дітей. *Актуальні питання превентивної діяльності підрозділів Національної поліції України* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 28 квітня 2023 року). Кропивницький, 2023. С. 149 – 154. С. 151.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави розглядати обов'язкову евакуацію дітей у примусовий спосіб як спеціальний адміністративно-правовий механізм реалізації позитивного обов'язку держави щодо захисту життя, здоров'я та безпеки дитини в умовах воєнного стану. Її правова природа є комплексною: вона поєднує ознаки адміністративно-запобіжного заходу, спрямованого на усунення загрози життю і здоров'ю дитини, та, за певних умов, заходу адміністративного примусу. Обов'язкова евакуація дітей у примусовий спосіб є винятковим адміністративно-правовим інструментом захисту дитини, застосування якого є виправданим лише за умови реальної загрози її життю чи здоров'ю та дотримання принципів законності, необхідності, пропорційності та забезпечення найкращих інтересів дитини. Тобто сімейний зв'язок має зберігатися настільки, наскільки це сумісно з безпекою дитини. У випадках конфлікту між позицією законного представника та бажанням дитини евакуюватися особливого значення набуває врахування думки дитини відповідно до її віку та рівня зрілості та за умови її відповідності найкращим інтересам дитини. думка дитини має бути належним чином з'ясована та врахована під час прийняття рішення.

Обов'язкова евакуація дітей у примусовий спосіб не повинна розглядатися як протиставлення держави та сім'ї. Її призначення полягає у забезпеченні такого балансу між сімейною автономією та публічним інтересом, за якого право батьків на виховання дитини не використовується всупереч її фундаментальному праву на життя, здоров'я та безпеку. Водночас сама по собі відмова законних представників від евакуації дитини не повинна автоматично кваліфікуватися як невиконання батьківських обов'язків. Правова оцінка поведінки батьків має здійснюватися з урахуванням реального характеру загрози, доступності евакуації, наданої державою допомоги, причин відмови, об'єктивної можливості виконання батьківських обов'язків та інших конкретних обставин. У зв'язку з цим доцільно розмежовувати щонайменше чотири ситуації: об'єктивну неможливість евакуації; відмову від евакуації за відсутності активного перешкоджання; активне перешкоджання проведенню евакуації; активне перешкоджання, що супроводжується насильством, жорстоким поводженням або іншими діями, які створюють самостійну загрозу правам та інтересам дитини. Кожна з цих ситуацій повинна мати диференційовані правові наслідки. Запропоновано розглядати примусову евакуацію не як остаточне розірвання сімейних зв'язків,

а як тимчасове втручання в сімейне життя, спрямоване на усунення загрози із забезпеченням можливості подальшого відновлення контакту із сім'єю за умови усунення небезпеки.

Ефективність примусової евакуації не може оцінюватися виключно фактом фізичного переміщення дитини із небезпечної території. Невід'ємною складовою такого механізму мають бути належне розміщення дитини, забезпечення її безпеки, медичної та психологічної допомоги, доступу до освіти, підтримання контакту з членами сім'ї та, за відсутності протипоказань, сприяння якнайшвидшому возз'єднанню сім'ї. Умовний покроковий алгоритм обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб містить такі кроки: виявлення дитини на території можливих або активних воєнних (бойових) дій; встановлення законного представника дитини; пропозиція добровільної евакуації; документування відмови; оцінка причин відмови та визначення виду втручання; евакуація; документування передачі дитини; тимчасове влаштування дитини та оцінка її потреб; сприяння з'єднанню дитини з сім'єю або вирішення питання про позбавлення батьківських прав. Початковий етап (прийняття рішення про обов'язкову евакуацію та визначення місця для тимчасового розміщення) є уніфікованим. Втім подальший механізм обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб у безпечні райони є варіативним і залежить зокрема від згоди батьків (законних представників) дитини, а також від віднесення населеного пункту, з якого здійснюється евакуація, до території можливих або активних воєнних (бойових) дій.

Ключові виклики, пов'язані з обов'язковою евакуацією дітей в примусовий спосіб, можна умовно об'єднати в дві категорії: правового та організаційного характеру. Відповідно, можливо виокремити правовий та організаційний напрями їх подолання. Нормативно-правове регулювання обов'язкової евакуації дітей є динамічним і потребує постійної актуалізації відповідно до практики застосування законодавства.

Перспективними напрямами подальших досліджень є оцінка практики застосування обов'язкової евакуації дітей в примусовий спосіб, виявлення наявних викликів та напрямів їх подолання, дослідження судової практики щодо відповідальності законних представників, а також удосконалення міжвідомчого алгоритму забезпечення прав дітей під час їх обов'язкової евакуації в примусовий спосіб.

Анотація

У монографії досліджено адміністративно-правовий механізм обов'язкової евакуації дітей у примусовий спосіб в умовах воєнного стану. Проаналізовано правову природу евакуації дітей, нормативно-правові засади її проведення, повноваження суб'єктів публічної адміністрації, а також співвідношення обов'язку держави щодо захисту життя і здоров'я дитини з правом на повагу до сімейного життя та батьківською автономією.

Особливу увагу приділено проблемі відмови законних представників від евакуації дітей та активного перешкоджання її проведенню. Запропоновано модель диференціації адміністративно-правових наслідків відмови законних представників від евакуації дитини, зокрема з урахуванням випадків об'єктивної неможливості евакуації, відмови без активного перешкоджання, активного перешкоджання та поведінки, що має ознаки жорстокого поводження з дитиною.

Обґрунтовано, що обов'язкова евакуація дітей у примусовий спосіб має подвійну правову природу: як адміністративно-запобіжний захід вона спрямована на усунення безпосередньої загрози життю та здоров'ю дитини, а за умови активного протиправного перешкоджання її проведенню може набувати ознак заходу адміністративного примусу.

Розкрито зміст принципів законності, пропорційності та забезпечення найкращих інтересів дитини як основних критеріїв допустимості втручання держави у сімейне життя. Наголошено на необхідності врахування думки дитини відповідно до її віку та рівня зрілості та з урахуванням її найкращих інтересів.

За результатами дослідження сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики діяльності органів публічної адміністрації.

Ключові слова: найкращі інтереси дитини; захист прав дитини; обов'язкова евакуація в примусовий спосіб; ЄСПЛ; домашнє насильство, зокрема жорстоке поводження з дитиною; адміністративно-правовий механізм; батьківські права та обов'язки; органи Національної поліції; служба у справах дітей; орган опіки і піклування.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Кодекс цивільного захисту населення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#n416
3. Сімейний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n713
4. Про охорону дитинства : Закон України № 2402-III від 26.04.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань проведення евакуації, розміщення та життєзабезпечення евакуйованого населення, забезпечення захисту дітей, які перебувають у населених пунктах, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій : Закон України № 4779-IX від 10.02.2026 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4779-20#Text
7. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text
8. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-п#Text
9. Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 585. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-п#Text
10. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 і від 20 серпня 2021 р. № 893 : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 2026 року № 953. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2026-п#Text
11. Про внесення змін до Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2026 року № 1023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2026-п#n2
12. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 28 лютого 2025 року № 376. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#n16
13. Діти з прифронтових районів іноді самі просять про евакуацію – Лубінець. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4144349-diti-z-prifrontovih-rajoniv-inodi-sami-prosat-pro-evakuaciu-lubinec.html
14. Евакуаційні групи «Білий Янгол» запрацювали на всій лінії бойових дій Донеччини. URL: https://dn.gov.ua/news/evakuacijni-grupi-bilij-yangol-zapracyuvali-na-vsij-liniyi-bojovih-dij-donechchini
15. Ковальова О. В. Роль поліцейських у здійсненні евакуації дітей. *Актуальні питання превентивної діяльності підрозділів Національної*

поліції України: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 28 квітня 2023 року). Кропивницький, 2023. С. 149 – 154. С. 151.
16. Оголошено обов'язкову евакуацію дітей разом з батьками чи законними представниками із п'яти населених пунктів Запорізької області. URL: https://dp-reintegration.gov.ua/оголошено-обовязкову-евакуацію-діте/
17. Abdi Ibrahim v. Norway. Application no. 15379/16. 10 December 2021. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-214433%22]}
18. Evacuation of Children from Conflict Areas: Considerations and guidelines. URL: https://resourcecentre.savethechildren.net/document/evacuation-children-conflict-areas-considerations-and-guidelines
19. Inter-Agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children. URL: https://migrationnetwork.un.org/resources/inter-agency-guiding-principles-unaccompanied-and-separated-children
20. Jansen v. Norway. Application no. 2822/16. 6 September 2018. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-185495%22]}
21. Neulinger and Shuruk v. Switzerland. Application no. 41615/07. 6 July 2010. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2241615/07%22],%22itemid%22:[%22001-99817%22]}
22. Opuz v. Turkey. Application no. 33401/02. 9 June 2009. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2233401/02%22],%22itemid%22:[%22001-92945%22]}
23. R. and H. v. the United Kingdom. Application no. 35348/06. 31 May 2011. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2235348/06%22],%22itemid%22:[%22001-104972%22]}
24. Varnava and Others v. Turkey. Applications no. 16064/90 and others. 18 September 2009. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-94162%22]}